

ION CREANGĂ – PRECURSORUL DIDACTICII ROMÂNEȘTI MODERNE

Rocsana JOSANU*

Key words: Ion Creangă, romanian education, handbooks, teaching, instruction renewal

Majoritatea românilor cunosc rolul scriitorului Ion Creangă în arta scrisului, principala sa contribuție în acest domeniu fiind inaugurarea domeniului literaturii populare. Această faimă a crescut însă după trecerea în neființă a humuleșteanului și punerea în circulație a operei sale, la inițiativa și cu sprijinul financiar al fiului său, Constantin. Puțini știu însă că activitatea prin care Creangă a fost cunoscut și apreciat în timpul vieții a fost cea de învățător iar în acest domeniu a adus un suflu nou, așa cum s-a întâmplat în toate activitățile pe care le-a realizat. El și-a câștigat un loc meritat printre elitele secolului XIX, înscriindu-se alături de nume mari care au contribuit la conturarea uneia din cele mai prolifere perioade din istoria artelor românești.

Din scrierile unde este analizată această problemă reiese că pregătirea cadrelor didactice nu era satisfăcătoare, așadar nici instrucțiunea nu putea fi de calitate. Iată cum descrie Titu Maiorescu situația școlilor, înainte ca el să devină ministru al Instrucțiunii Publice: „Înainte de a avea învățători sătești am făcut școli prin sate și înainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnaziile și universitățile și am falsificat instrucția publică”¹.

Slaba pregătire a cadrelor didactice a fost dur criticată și de alți oameni de cultură ai vremii. Mihai Eminescu a sesizat în multe articole de presă această carență: „Afirmăm că sunt sute de învățători care nu știu să despartă cuvintele unul de altul, nici să puie punct și virgulă unde trebuie. Nu mai pomenim de sintaxă sau ortografie, căci în privința aceasta e Vavilonie curată și fiecare crede că poate scrie cum îi place”². În completare, Nicolae Iorga făcea următoarele observații: „Și toți acești tineri „abea ești de pe băncile școlii, cu o diplomă oarecare, dar fără principii și fără educație, posând în oameni enimenți, credeau mai prejos de demnitatea lor a aduce servicii țerii altfel decât ca miniștri””³.

Într-un asemenea mediu, se simțea o nevoie acută de oameni bine pregătiți și cu idealuri înalte, dornici de a da învățământului românesc o coloană vertebrală, de a-l adapta nevoilor unei societăți aflată în derivă. De aici a pornit implicarea lui Creangă în munca la catedră. Simțea că putea să schimbe ceva și în acest domeniu, așa cum a încercat, din păcate fără succes, în biserică.

Profesionist desăvârșit, activitatea didactică a lui Ion Creangă nu s-a rezumat doar la parcurgerea programelor școlare. A realizat deficiențele existente și s-a implicat activ în îmbunătățirea metodelor și tehnicilor de predare-învățare. Adeseori a fost pus în situația de a completa programa școlară venind la clasă cu teme noi și material didactic de concepție proprie. Experiența acumulată cu proprii săi elevi și rezultatele obținute l-au încurajat să împărtășească propria rețetă de succes și altora. Astfel, în școlile românești și-au făcut apariția și s-au impus peste tot manualele semnate de institutorul Ion Creangă, nu atât prin ordin ministerial – deși au fost recomandări și din această direcție – cât, mai ales printr-un evident salt calitativ.

* Târgu Neamț, jud. Neamț, Bd. Ștefan cel Mare, bloc 1 UFET, sc. A, et. 1, ap. 4.

¹ Titu Maiorescu, *Critice*, vol. I, art. *În contra direcției de azi a culturii române*, în Ion D. Marin, *Pedagogia lui Creangă*, Editura Cugetarea Georgescu-Delafras, București IV, str. Popa Nan, 21, p. 26.

² Mihai Eminescu, *Scrieri politice* (Ed. Scrisul Românesc, p. 127), în Ion D. Marin, *Ibidem*, p. 26.

³ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, Editura Casa Școalelor, 1928, p. 329-330, în Ion D. Marin, *Ibidem*, p. 27.

Cel mai important dintre ele a fost *Metoda nouă de scriere și citire pentru usul clasei întâi primare*, realizat împreună cu C. Grigorescu, Gh. Ienăchescu, N. Climescu, V. Receanu și A. Simionescu, ieșit de sub tipar în 1868. A fost catalogat drept cel mai bun abecedar de până atunci, de fapt primul abecedar românesc modern, în grafie latină. De pe acest manual a învățat și Mihail Sadoveanu și de aceea spunea că Ion Creangă i-a fost învățător. Iată ce-și amintea cunoscutul romancier: „Cu o clipă mai înainte eram ca în fața unor hieroglife. Acum, cu bătaie de inimă, înțelegeam că am găsit cheia care deschide taina cetirii”⁴.

Manualul este riguros structurat:

➤ Partea I cuprinde literele mici de scris și de tipar iar „cu fiecare literă nouă, și aceasta în compunere cu literele învățate, se scriu cuvinte cunoscute de copii (subl. R. J.). Fiecare lecție, pe lângă scrierea de mână are și scriere cu litere de tipar. În propozițiunile ce se scriu cu prilejul literei noi ce se predă, se caută ca acea literă să fie cât mai des întrebuițată”⁵. Reiese încă de acum diferența dintre noua metodă și cele vechi; pe măsură ce literele sunt învățate de copii, se compun cuvinte cunoscute, nu doar combinații lipsite de sens.

➤ Partea a doua conține sunete, silabe, cuvinte și propoziții.

➤ În partea a treia sunt incluse texte ușoare, morale, alături de poezii, proverbe și rugăciuni, toate alese în așa fel încât să fie adecvate sezonului în care erau predate lecțiile în clasă și pe măsura puterii de înțelegere a școlărilor. Iar la sfârșit, pentru a veni în ajutorul elevilor care treceau de la învățatul în grafie chirilică la cel în grafie latină, este inclus un tabel în care sunt notate în paralel buchile și literele latine⁶.

În 1871, institutorul, împreună cu o parte din colaboratorii cu care lucrase la primul manual (C. Grigorescu și V. Receanu) observând necesitatea de a crea un ajutor și pentru elevii claselor mai mari, au scos de sub tipar a doua lucrare didactică: *Învățătorul copiilor – carte de citire pentru celelalte clase primare*. Ea este împărțită în patru capitole distincte:

➤ Partea întâi cuprinde descrieri ale obiectelor din jur, ale unor animale sau plante și alte informații legate de lumea înconjurătoare.

➤ A doua parte conține lecții de intuiție și pilde.

➤ În al treilea capitol sunt inserate noțiuni de științele naturii.

➤ În ultima parte predomină textele inspirate din istoria românilor.

Cartea a fost la fel de bine primită ca și precedenta, deși conținea multe neologisme, pe care Creangă însuși a avut grijă să le explice, pentru a putea fi înțelese de către elevi⁷.

Deși aceste două lucrări au fost aprobate de ministerul învățământului, mulți învățători nu cunoșteau încă noua metodă ori manifestau rezerve să o aplice în clasă. Astfel, după o inspecție făcută în țară în 1875, ministrul de atunci al învățământului, Titu Maiorescu i-a trimis o scrisoare institutorului Creangă rugându-l să alcătuiască „un conducător sau o călăuză pentru învățători, în întindere de cel mult 2-2¹/₂ coale de tipar”⁸.

Astfel, la sfârșitul anului 1875 a apărut *Povățuitoriu la citire prin scriere după sistema fonetică*, lucrare care poate fi considerată prima carte de metodică din țară. În primele zile, învățătorul trebuia să așeze elevii în bănci, de la mic la mare, și să încerce să-i cunoască, aflându-le numele și cât mai multe informații despre rude, vecini și modul lor de viață. Apoi, timp de o săptămână, el purta discuții cu școlarii despre ce este în jur, despre obiecte și însușirile acestora, așezarea lor în spațiu, etc. Toate acestea erau însoțite, în măsura timpului rămas, de exerciții fizice, ieșiri în aer liber și jocuri tradiționale ale copilăriei. În săptămânile

⁴ Mihail Sadoveanu, *În amintirea lui Creangă*, edit. V. Rom., 1920, colecția *Foi volante*, în Ion D. Marin, *op. cit.*, p. 49.

⁵ Ion D. Marin, *op. cit.*, p. 46.

⁶ *Ibidem*, p. 47-49.

⁷ *Ibidem*, p. 49-52.

⁸ *Ibidem*, p. 54.

următoare începea deprinderea elevilor cu scrisul: se făceau diverse semne (liniute, bastonașe, semicercuri, zale), apoi combinații de semne, pentru a le fi apoi mai ușor să treacă la alcătuirea literelor. De asemenea, se făceau exerciții cu adunări, scăderi, înmulțiri și împărțiri⁹.

Creangă menționează foarte frecvent că toate aceste cunoștințe trebuie introduse gradual, câte puțin în fiecare zi iar după fiecare oră copiii trebuie să aibă câte o pauză în care să se joace și să facă exerciții de dezmorțire a degetelor. Mai mult, atunci când vedea că elevii sunt distrați sau obosiți, învățătorul fie le spunea o poveste, fie îi scotea afară, în excursii (dacă timpul era favorabil), unde le explica noțiuni despre natură și cum se trăiește sănătos. A reușit, astfel, o îmbinare a teoriei cu practica, de foarte mare ajutor pentru elevi.

De reținut că noțiunile erau introduse gradual, prin metoda intuitivă: învățătorul, cu ajutorul întrebărilor, îi îndruma pe elevi să ajungă singuri la anumite concluzii trecând totul prin filtrele gândirii proprii, ceea ce diferea complet față de vechile metode de predare, bazate exclusiv pe memorare și repetare. De altfel, și Mihai Eminescu, multă vreme revizor școlar, a lăudat noua metodă considerând-o reformatoare pentru sistemul de educație românesc: „Deosebirea între metoda propusă de această broșură (*Povățuitoriu la cetire prin scriere* – n.n.) și învățarea rutinară și mecanică, precum se profesază ea în genere în școalele noastre, este deosebirea dintre învățământul viu și intuitiv și mecanismul mort al memorării de lucruri, neînțelese de copii și este deosebirea dintre pedagogie și dresură... Oricât de modestă în aparență ar fi cartea, ea însemnează începutul unei reforme adânci în instrucția elementară: ea a rupt-o cu dogmatismul, izvorul metodei propuse este însăși natura inteligenței, procesul ei de dezvoltare”¹⁰.

În 1876, a apărut lucrarea *Noul metod de geografie elementară pentru clasele primare de A. Gorjan*, din care lipseau materialele cartografice. Studiind acest manual și observând deficiențele, Creangă împreună cu V. Receanu și Gh. Ienăchescu s-au așezat din nou la biroul de lucru și, după trei ani, au tipărit *Geografia județului Iași*, în care sunt incluse hărțile plaselor, precum și cea a întregului județ. Și în acest domeniu, manualul a adus un suflu nou, o viziune diferită de predare a geografiei față de lucrările anterioare. Așa cum spuneau chiar autorii, „Nu zicem că lucrarea noastră este bună și complectă. Dar îndrăznim a zice, că am ieșit din hăugașul cel învechit și vicios, dând ocazie școlarilor a desemna contururile plășilor, a se orienta cu precizie și a cunoaște localitățile mai cu ușurință...- de la centru spre periferie, iară cei din plăși, - de la periferiile județului spre centru. – Într-un cuvânt, de la cunoscut la necunoscut”¹¹.

După cum se poate observa, și în acest domeniu autorii au manifestat dorința de schimbare. Această abordare a geografiei era diferită de tot ce se făcuse până atunci și foarte utilă pentru elevi. Prin studierea materiei treptat pornind de la lucrurile bine cunoscute (poziționarea unor obiecte din clasă, a clasei în cadrul școlii ș.a.m.d.), se crea o înlănțuire logică ușor de înțeles și de reținut pentru copii.

La puțin timp după apariția cărții, A. Gorjan, văzând succesul pe care îl avea noul manual de geografie, s-a hotărât să alcătuiască și el o lucrare purtând titlu asemănător, copiind bună parte din informații, dar a schimbat ordinea capitolelor și, chiar, a cuvintelor în propoziții. Intrigați de acest plagiat, autorii *Geografiei județului Iași* au publicat un drept la replică, în care au analizat, pe rând, toate „greșelile de stil și de fond, făcute de Gorjan, ca să nu se cunoască furtul”¹². Iată, deci, că și la vremea respectivă se lua atitudine contra

⁹ *Ibidem*, p. 55-65.

¹⁰ Citat din *Raport asupra cărții pedagogice „Povățuitoriu la cetire prin scriere”*, semnat de Mihai Eminescu, preluat din *Ion Creangă. Documente*, ediție îngrijită de Gheorghe Ungureanu, Editura pentru Literatură, 1964, la *Facsimile*.

¹¹ Ion D. Marin, *op. cit.*, p. 70-71.

¹² *Ibidem*, p. 79.

plagiaturii. Și cum Ion Creangă iubea corectitudinea, o impunea și celor din jur. Ar fi bine dacă, și în zilele noastre, românii ar ști să-și apere drepturile, fără a manifesta acea frică de scandal. S-ar grăbi, astfel, evoluția calitativă a societății în care trăim și ar fi reasezate pe făgașul normal anumite principii care au fost în mod voit date uitării: cinstea, corectitudinea, dreptatea, patriotismul, dragostea de adevăr.

Tehnicile didactice introduse de maestrul Creangă în învățământul românesc sunt un îndrumar și pentru cadrele didactice din prezent. Succesul unei metode se vede din rezultatele aplicării ei iar mulți din foștii elevi și alți apropiați ai învățătorului au scris mai târziu despre felul în care își desfășura lecțiile și plăcerea pe care o aveau pentru învățătură:

- Sadoveanu îl considera propriul său învățător pe autorul abecedarului din care a învățat a scrie și a citi, deși în anul morții lui Creangă, romancierul avea doar 9 ani.

- Ioan Slavici îl descrie: „Învățător mult iubit și admirat, el a rămas toată viața lui tânăr, om de o fire blajină și totdeauna voios, cu care anevoaia-și pierde răbdarea”¹³.

- N. A. Bogdan, fost elev și, mai târziu, prieten apropiat al scriitorului, și-l amintește așa: „*Domnul* (cu acest singur cuvânt Creangă pretinse să-l numim cu toții) știa pe toate să le împace într-un chip foarte priceput, și prin al doilea semestru, clasa aceasta era o adunătură de băieți de *zahăr*; toți eram mai smeriți decât sfinții în timpul clasului; ieșeam, după sfârșire, doi câte doi, în pas măsurat, soldătesc, și numai hăt departe rupeam rândurile în liniștea cea mai cuminte”¹⁴.

- Th. Speranția spunea că, într-o discuție avută cu învățătorul, acesta îi explica în ce fel gândește și face lecțiile: „Eu însă când fac o lecție, mă gândesc la mine când eram școlar, mă gândesc la mine pe unde nu înțelegeam și caut să lămuresc copiilor așa ca să înțeleagă”¹⁵.

- Un alt elev, Mihai Lupescu, a scris o frază memorabilă despre cel care i-a deschis ochii asupra cărților: „Cetirea ca în școala lui Creangă, și calculul mental și scrisoare (caligrafie) ca la el, nu era nicăieri în Iași”¹⁶.

- un alt portret pedagogic al învățătorului a fost schițat de generalul Octav Boian, alt fost elev: „Bun la suflet, blând, sfătos și șăgalnic cu școlarii săi, avea un har pedagogic în cel mai înalt grad...”¹⁷.

- C. Săteanu își amintește că discutând cu unul din foștii alevi ai scriitorului, I. Cohos, acesta îl descria așa: „Povestitor înzestrat cu alese însușiri [...], Creangă avea o adevărată artă și metodă pedagogică: prin darul poveștii și al basmului el explica școlarilor diferite chestiuni cari nu erau destul de lămurite prin manualele didactice”¹⁸.

- Iată și părerea lui Jean Bart, care a trecut prin aceeași instrucție a lui Creangă: „Cu ce dragoste, cu ce căldură, își îndeplinea el nobila misiune de luminător. Patima lui era gramatica și punctuația. Ținea la scrisul limbei curate românești, după firea ei.”¹⁹.

Și pentru că era un împătimit al respectării normelor lingvistice, Creangă i-a cerut permisiunea lui Titu Maiorescu să retipărească una din lucrările acestuia, pe care o considera foarte folositoare elevilor și nu numai. Este vorba despre *Regulele limbei române pentru începători*, tratat care a pus bazele gramaticii românești moderne.

Din cele expuse mai sus, s-a încercat nuanțarea unui imaginii mai puțin popularizate ale lui Ion Creangă. Marele povestitor a fost un institutor activ, un reper categoric pentru

¹³ Ioan Slavici, *Ion Creangă*, în *Ion Creangă în amintirile contemporanilor*, antologie de Daniel Corbu, Editura Princeps Edit, Iași, 2006, p. 11.

¹⁴ Nicolae A. Bogdan, *Ion Creangă, povestitorul popular. Câteva amintiri*, în *Ion Creangă în amintirile...*, p. 36).

¹⁵ Theodor D. Speranția, *Amintiri despre Ion Creangă*, în *Ion Creangă în amintirile...*, p. 99.

¹⁶ Mihai Lupescu, *Amintiri despre Creangă*, în *Ion Creangă în amintirile...*, p. 133.

¹⁷ Octav Boian, *Discurs...cu ocazia sărbătoririi centenarului nașterii povestitorului, la Ateneul Român din București, 30 mai 1937*, în *Ion Creangă în amintirile...*, p. 153.

¹⁸ Constantin Săteanu, *Despre Ion Creangă – Creangă la școala Brașoveanu*, în *Ion Creangă în amintirile...*, p. 169.

¹⁹ Jean Bart, *Ion Creangă*, în *Ion Creangă în amintirile...*, p. 195.

procesul de revoluționare a învățământului românesc modern într-unul de calitate, competitiv, în stare să determine formarea unui sistem de gândire propriu, bazat pe observație, comparație, intuiție și reflecție. Învățământul a înregistrat, datorită lui, o evoluție semnificativă, ireversibilă! Iată cum face paralela I. D. Marin:

➡ „Copilaria lui Creangă a fost amărită de școalele care erau adevărate închisori, de cărțile acelea bune de înfundat soba cu ele și de mulți învățători, dascăli nepregătiți, care nu puteau da copiilor altă explicație, decât aceea din vârful bățului. *În orice școală se învățau pe derost papagalicește, texte și cărți întregi, fără ca nenorocitul care învăța, să poată înțelege ceva.* De aceea mulți copii își luau lumea'n cap și fugeau de școală, ca de spânzurătoare” (subl. R.J.)²⁰.

➡ „Învățământul la Creangă nu se mărginea la a da copiilor lecție de „ici până aici”. *Pentru el, a preda o lecție, însemna să muncești, să cercetezi, să pregătești orice amănunt cu luare aminte, așa fel ca, cu ajutorul întrebărilor, copiii să poată spune la urmă, c'au înțeles*” (subl. R.J.)²¹. „Toate lecțiunile – zice Creangă – să se facă într'un limbaj scurt și lămurit, ferindu-se învățătorul ca de foc de a vârî în capul școlarilor cuvinte neînțelese, care cer *explicare – explicării; din care pricină se înstrăinează limba, se pierde șirul ideilor – esența lucrului și timpul – în zădar!*”²².

Aceste idei pot fi considerate un adevărat testament didactic lăsat viitorilor slujitori ai catedrei care sunt dedicați meseriei lor și vor ca școlarii să le fie cât mai ușoară asimilarea de cunoștințe noi. Ion Creangă a dorit ca, în toate domeniile în care a început reforme, să fie continuat de următoarele generații, de aceea a lăsat sfaturi utile. În domeniul literar, acestea se regăsesc în celebra *Prefață la poveștile mele*; în cel didactic, toate manualele la care a lucrat reprezintă o sursă de inspirație pentru învățători; cât privește încercările sale nereușite de a îmbunătăți activitatea slujitorilor altarului, cu toții știm că tocmai acestea i-au atras opoziția publică și al apropiatilor săi din Humulești. Dar și în acest caz, a găsit o modalitate de a-și explica bunele intenții, în articolul *Misiunea preotului la sate*.

Cât privește învățământul, se poate observa că situația actuală nu este mult diferită de cea existentă în vremea lui Creangă. Tot așa cum în prezent, reformele în învățământ se succed cu repeziciune și fără efecte vizibile, în vremea lui Creangă s-a înregistrat un număr record de modificări ale legii instrucțiunii, care nu au contribuit cu nimic la îmbunătățirea acesteia: „Dela 1864 la 1898 s-au făcut treizeci și patru de regulamente, numai la școlile secundare. (...) Va să zică treizeci și patru de modificări de programe în treizeci și patru de ani! Cum se vede, biata noastră școală a fost silită să trăiască într'o continuă și enervantă zăpăceală. De aceea și rezultatele ei nu puteau să fie decât de cârpeală. Se impunea o îndreptare și dacă nu aveam puterea de originalitate cel puțin trebuia o puternică adaptare a tot ce importam”²³.

Creangă și-a impresionat contemporanii prin metoda didactică aplicată, neconvențională la acea vreme, însă foarte eficientă. Instrumentarul didactic creat, alături de mărturiile celor care au avut șansa de a fi discipolii acestui învățător revoluționar, impresionează și în prezent.

De aceea, la final, apar câteva întrebări firești: De ce în școlile pedagogice din România nu se studiază, ca materie obligatorie, metodologia experimentată de Ion Creangă? De ce în bibliografia pentru examenele de titularizare apar doar studii de didactică semnate de autori străini? De ce textele introduse în manualele școlare nu fac parte din literatura vastă și de bună calitate a scriitorilor români? Oare aceștia nu au descris cel mai bine specificul națiunii din care facem parte și care trebuie transmis noilor generații? Oare metoda Creangă - cea care

²⁰ Ion D. Marin, *op. cit.*, p. 134-135.

²¹ *Ibidem*, p. 136.

²² Ion Creangă, Constantin Ienăchescu, *Povăzătoriu la cetire prin scriere după sistema fonetică*, Iași, 1876, p. 43, în Ion D. Marin, *op. cit.*, p. 139.

²³ Ion D. Marin, *op. cit.*, p. 27.

promovează gândirea, logica, îmbinarea teoriei cu practica, cunoașterea trecutului și, mai ales, dragostea de neam și țară – ar putea reprezenta soluția salvatoare pentru scoaterea învățământului românesc din haosul în care se zbate de atâta vreme? De acolo, de pe scaunele ministeriale, așteptam să „coboare” niște răspunsuri.

Bibliografie

Corbu Daniel (editor), 2006, *Ion Creangă în amintirile contemporanilor*, Editura Princeps Edit, Iași, p. 7-232;
Marin, Ion D., *Pedagogia lui Creangă*, Editura Cugetarea Georgescu-Delafras, București IV, str. Popa Nan, 21, p. 11.184.

ION CREANGA – THE FORERUNNER TO MODERN ROMANIAN TEACHING

Today's Romanian society tries to configure his values by discovering the elites. Ion Creanga was one of the most appreciated Romanian teacher in the second half of the nineteenth century. He created a new method of teaching in primary school and edited new school books for the children and the professors. Due to his reforms, the Romanian instruction has reached a high level.

Reform of the teaching system proposed by teacher Creanga meant primarily the transition from Cyrillic to latin alphabet, then replacing learning by heart with his thinking and logic. The most important was that explanations should be provided in a language accessible to pupils, avoiding unknown words and offering as many examples to support the theoretical concepts taught.

School textbooks that you wrote helped shape a new education system, quality, due to which the current Romanian school enjoy a good reputation outside the country.